

САМОАКТУАЛІЗАЦІЯ МАЙБУТНІХ МЕДИКІВ ТА ЇЇ ФОРМУВАННЯ В ПРОЦЕСІ САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкрито сутність самоактуалізації студентів медичного навчального закладу як безперервної реалізації їх потенційних можливостей, здібностей і талантів. Розкрито особливості самостійної навчальної діяльності, яка має бути організована в умовах вищого медичного навчального закладу, спрямованої на розвиток професійно значущих якостей студентів. Закцентовано увагу на самостійній роботі як провідній формі організації самостійної навчальної діяльності студентів.

Ключові слова: самоактуалізація, професійно значущі якості, самостійна навчальна діяльність, самостійна робота, майбутні медики.

Інноваційні технології навчання, упровадження в практику новітніх підходів подачі інформації, яка дуже швидко оновлюється, вимагають наявності у майбутніх медиків здатності самостійно і мобільно приймати найрізноманітніші рішення стосовно значної кількості нетрадиційних професійно спрямованих завдань, котрі можуть постати перед ними у власній медичній діяльності, здатності до самоактуалізації та самонавчання. Тому одним із пріоритетних стратегічних завдань, що постають перед сучасною медичною освітою, є формування у майбутніх медиків здатності до самоактуалізації та самореалізації ще під час навчання у вищому медичному навчальному закладі, які стануть показниками самоефективності на шляху самовдосконалення його особистості. Умовою такого розвитку є здатність працювати самостійно.¹

Переорієнтація процесу навчання у бік самостійності здобуття знань та формування умінь і навичок зумовлена тим, що нова парадигма освіти (Закони України “Про вищу освіту”, “Про освіту”) зараховує самостійну навчальну роботу до однієї з основних форм організації навчального процесу у вищій школі, здатної забезпечити самореалізацію та саморозвиток майбутніх фахівців. На сьогодні у вищих закладах освіти більшості західних країн саме самостійна робота студентів становить основу навчання. За даними ЮНЕСКО, частка самостійної роботи студентів у США перевищує 65% [3].

У працях вітчизняних і зарубіжних учених висвітлено різні аспекти проблеми самостійної навчальної роботи: визначено концептуальні засади самостійної роботи учнів і студентів (Н. Бороздінов, Л. Вяткін, Е. Голант, О. Кірсанов, В. Ляудіс, О. Молібог, О. Савченко, М. Скаткін та ін.); наголошено на ролі викладача в організації самостійної навчальної діяльності студентів (Л. Зоріна, Л. Кондрашова, М. Скаткін, В. Сластьонін, Л. Спірін та ін.); самостійну роботу розглянуто як: один з ефективних методів підвищення пізнавальної активності (А. Алексюк, Б. Єсіпов, В. Козаков, П. Підкасистий та ін.); метод навчання (Ю. Бабанський, М. Дяченко, Л. Кандибович, І. Лернер та ін.); один із напрямів індивідуалізації пізнавальної діяльності студентів (В. Беспалько, А. Матюшкін, Н. Тализіна та ін.). Значну увагу приділено управлінню самостійною пізнаваль-

ною діяльністю студентів (В. Бондар, Т. Габай, Є. Машбиць та ін.); питанням розвитку самостійної пізнавальної діяльності (Н. Половнікова, Т. Шамова, Є. Шиянов, Г. Щукіна та ін.).

Водночас аналіз наукових праць показав, що теоретичні та методичні аспекти організації самостійної роботи, зокрема з метою формування у майбутніх медиків професійно значущих якостей, недостатньо розроблені.

Мета статті – розкрити сутність самоактуалізації студентів медичного навчального закладу й особливості самостійної роботи, спрямованої на її розвиток.

Щодо першого завдання, то вважаємо за необхідне зацентрувати увагу на поглядах А. Адлера, який зазначав, що ми реагуємо активно і творчо на все розмаїття впливів, котрі відчуваємо у нашому житті [1], перебуваючи в активному пошуку одних вражень і нехтуючи іншими. Дослідник зазначав, що ми вибірково систематизуємо й усвідомлюємо досвід, обираємо індивідуальну схему аперцепції та формуємо чітку модель нашого ставлення до світу, отже творчо й активно сприймаємо всі оточуючі впливи. Таким чином, ядром адлеровської моделі людської природи є творчість – здатність формулювати цілі та способи їх досягнення. Вона досягає найвищого розвитку у створенні життєвого плану, який організовує життя людини у послідовний життєвий стиль. Для майбутнього медика правильно обрати життєвий план і відповідно до нього виробити свій неповторний життєвий стиль – завдання першочергової важливості. І без актуалізації процесів самоефективності, самовдосконалення, самореалізації воно не може бути вирішене.

Самоактуалізація (синонім самореалізації за А. Маслоу) – це безперервна реалізація потенційних можливостей, здібностей і талантів як здійснення своєї місії або покликання, долі тощо, як більш повне пізнання й прийняття своєї власної споконвічної природи, невгамовне прагнення до єдності, інтеграції, або внутрішньої синергії особистості [4]. Отже, самоактуалізація – це прагнення людини до зростання, розвитку, самостійності, самовираження, активізації всіх можливостей власного організму.

Самоактуалізація є діючим процесом, у якому здібності індивіда реалізуються повністю, творчо і тому радісно. Креативність, безпосередність, сміливість і наполеглива праця – основні характерні риси людей, здатних до самоактуалізації. Особливого значення набуває самоактуалізація у професійній діяльності медиків, для чого необхідна не лише наявність зазначених якостей, а й володіння визначеним професійним інструментарієм, знаннями, що забезпечуватиме результативність і ефективність праці, а також здатності до професійного зростання.

Процес самостійного навчання має бути організованим так, щоб максимально якісно й у повному обсязі відбувалось засвоєння програмного матеріалу з кожної окремої дисципліни, а також різноманітного позапрограмного матеріалу шляхом використання оптимальних форм, методів і засобів.

Відповідно до цього, можна дійти висновку, що організація і здійснення самостійної навчальної діяльності мають враховувати необхідність самоактуалізації майбутнього медика й спиратися на неї. Для цього до змісту самостійної навчальної діяльності обов'язково слід включати нетрадиційні завдання, які б вимагали концентрації й активізації всіх притаманних особистості майбутнього

медика якостей; завдань, які для свого вирішення потребують творчого підходу й емоційного піднесення, акцентуючи увагу на формуванні у студентів креативності, самостійності та здатності сміливо приймати рішення відносно вирішення певних теоретичних і практичних професійно спрямованих проблем.

Самостійна навчальна діяльність має бути організована в умовах вищого медичного навчального закладу таким чином, щоб досягнення певних цілей і реалізація певних прагнень на кожному окремому етапі навчання спонукали та стимулювали висунення нових цілей (більш високого і відповідального рівня) і появу нових прагнень (більш різноманітних, і з кожним наступним етапом вони мають бути все тісніше пов'язані з майбутньою професійною діяльністю). Постійна робота індивіда над собою приводить до появи якісно нових особистісних якостей. Якщо ці якості сприяють гармонізації відносин людини й навколишнього світу, свідчать про процес самовдосконалення.

Аналіз власного досвіду, результати опитування професорсько-викладацького складу Луганського державного медичного університету, проведення бесід, диспутів, семінарів зі студентами за тематикою досліджуваної проблеми переконують нас у тому, що недостатні й не досить задовільні результати студентів у здобутті знань шляхом самостійного їх засвоєння криються у їх неспроможності до самоактуалізації, незнанні своїх слабких і сильних сторін, що призводить до неправильного розподілу своїх психічних і фізіологічних сил та можливостей. Часто студенти навіть тоді, коли досягають певного успіху, не здатні його усвідомити і розвинути, що призводить до відчуття безпорадності у самостійному пошуку, страху перед значними обсягами інформації, які постійно збільшуються і вимагають сформованості все вищого рівня самостійності для їх засвоєння. У чому саме слід шукати вихід із такої досить невтішної ситуації?

На нашу думку, студента слід готувати психологічно до здійснення такого виду діяльності з першого дня перебування у вищій школі. Крім того, викладачі під час аудиторних занять і проведення консультативної роботи, спрямованої на надання допомоги й активізацію самостійної навчальної діяльності, мають акцентувати увагу саме на позитивних надбаннях студентів, яких вони досягли під час здійснення попередньої самостійної навчальної діяльності, що стимулюватиме організацію самостійної навчальної діяльності, забезпечуватиме зростання рівня самооцінки студента, сприятиме його самоактуалізації й самовдосконаленню через організовану самоосвіту.

З огляду на необхідність стимулювання процесів самоактуалізації й прагнення до самовдосконалення зміст навчального матеріалу, зокрема соціогуманітарних дисциплін, передбаченого для самостійного опрацювання, має відповідати таким вимогам: чіткість і логічність у своїй організації; послідовність і ієрархічність (від більш простого до більш складного); наукова обґрунтованість і об'єктивність; необтяженість надмірною затеоретизованістю; забезпеченість методичною літературою, спрямованою на роз'яснення найбільш ефективних методів і способів самостійного засвоєння знань; наявність розробленої системи, спрямованої на здійснення якісного самоконтролю; стійка проекція на майбутню професійну діяльність.

Дотримання вищезазначеного значною мірою сприятиме прагненню студента активізувати особистісний потенціал, намаганням збагачувати і розширювати життєвий досвід, матиме позитивний вплив на підвищення можливостей щодо самоактуалізації та самореалізації майбутнього медика.

Провідною формою організації самостійної навчальної діяльності студентів є самостійна робота, яку розуміємо як провідну форму організації самостійної навчальної діяльності студентів ВНЗ, спрямовану на засвоєння ними сукупності професійних знань, формування професійно значущих якостей, зокрема самоактуалізації, самореалізації й самовдосконалення майбутніх фахівців.

Основними функціями самостійної роботи вважаємо: пізнавальну (засвоєння знань і способів діяльності); самоосвітню (формування навичок і вмінь, самостійного їх оновлення та творчого застосування); прогностичну (працюючи самостійно, студент змушений передбачати й оцінювати можливий результат і саме виконання завдання); коригувальну (вчасно коригувати свою діяльність); виховну (формує самостійність як рису характеру).

Самостійна робота має привчити студентів до самоосвіти, звички самостійно читати навчальну і наукову літературу, звертатися за довідкою до інформаційно-пошукових систем та Інтернету, оскільки інформатизація стала реальністю і систематично розширює свій вплив, особливо в галузі освіти; сприяти самореалізації студентів через стимулювальний характер взаємодії викладача (координатора, фасилітатора, тьютора) і студента, усвідомленню значущої власного розвитку, професійного становлення та самоутвердження.

Самостійна робота зумовлює перехід студентів від позицій об'єкта управління до позиції суб'єкта управління самостійною діяльністю, де "особистість – суб'єкт свого власного розвитку, яка постійно перебуває у пошуку й побудові тих видів діяльнісного ставлення до світу, у якому можуть найповніше виявлятися і розвиватися потенції конкретного індивіда" [2, с. 5]. Вона спирається на сформований у студента досвід вирішення різних завдань у його різноманітній професійно спрямованій діяльності, сформовані структури індивідуального досвіду навчання. Разом з тим вона спрямована на "вирощування" нового досвіду, освоєння студентом інструментарію власного моніторингу.

За особистісно зорієнтованого підходу сутність самостійної роботи полягає у забезпеченні розвитку і саморозвитку особистості студента на основі виявлення його індивідуальних можливостей, що вимагає від викладача: забезпечення взаємодії викладача і студентів; орієнтацію на активну позицію, саморозвиток і самореалізацію особистості.

Під час організації самостійної роботи виходимо з того, що студент має право на вибір, який може бути реалізований, якщо система завдань має гнучкий, варіативний характер; виступає не лише виконавцем, а й співавтором завдання, тобто може уточнити, переформулювати один із варіантів завдання, або замінити його, погодивши свої наміри з викладачем; отримує кваліфіковану індивідуальну консультацію викладача на будь-якому етапі виконання завдання.

Самостійна робота є ефективнішою, якщо вона парна чи в ній беруть участь три особи. Групова робота підсилює фактор мотивації, взаємної інтелектуальної активності, підвищує ефективність пізнавальної діяльності студентів дякуючи взаємному контролю, збагачує особистий досвід.

Шлях до самоосвіти проходить через самостійну роботу, яка є однією з провідних форм навчальної діяльності у магістратурі. Згідно із загальними даними, більшість студентів не вміють організувати самостійну роботу, тому необхідно залучати їх до таких видів навчальної діяльності, які б розвивали й удосконалювали базові прийоми самостійної роботи: культура читання та слухання,

стислий і раціональний аналіз матеріалу, пошук додаткової інформації, раціональне використання часу.

Новий підхід до роботи з джерелами на заняттях виражається у критичному та проблемному аналізах, зіставленні останнього зі знаннями студента. Названий метод спрямований на розвиток рефлексії, породжує нові думки, спонукає до потреби перевірки власних висновків тощо, що є передумовами формування та розвитку необхідних професійно значущих якостей майбутніх медиків.

Самостійна робота повинна мати діяльнісний характер і тому в її структурі можна виділити компоненти, характерні для діяльності: *мотиваційні ланцюги, постановка конкретного завдання, добір способів виконання, виконавський елемент, контроль*. Умовами забезпечення успішного виконання студентами самостійної роботи можуть бути: мотивованість навчального завдання (для чого, чому сприяє); чітка постановка пізнавальних завдань; алгоритм, метод виконання роботи, знання студентом способів її виконання; чітке визначення викладачем обсягу роботи, форм звітності, термінів її подання, видів консультаційної допомоги, видів і форм контролю (контрольні роботи, тести, семінар тощо), критеріїв оцінювання. Виходячи із цього, самостійна робота має передбачати такі завдання: робота за інструкцією (закріплення дій відбувається за рахунок багаторазового їх повторення); завдання на самостійне виділення системи орієнтирів у кожному конкретному випадку (орієнтири подані в узагальненому вигляді, мають повний склад і виділені об'єктом самостійно); завдання на формування професійно спрямованих дій, незалежних від конкретного змісту предмета.

Поряд із самостійною роботою як провідною формою організації самостійної навчальної діяльності студентів включаємо різні види консультацій і науково-дослідну роботу студентів (індивідуальну й групову).

У процесі самостійної роботи, консультативної роботи з боку викладачів у студентів з'являється розуміння, що для досягнення поставленої мети іноді потрібно жертвувати власною стабільністю. Отже, усвідомлення студентом необхідності особистісної перебудови є важливим кроком при оптимізації формування професійно значущих якостей, розвитку здатності до самоактуалізації. Мета в цьому випадку перетворюється на дієвий стимул професійного зростання, а згодом, на позитивний результат. Отже, усвідомлення вирішення суперечностей між рутинною стабільністю і можливістю використання різноспрямованих домагань із метою особистісної перебудови виступає як вагома детермінанта результативності процесу формування у майбутніх медиків професійно значущих якостей. Ураховуємо, що активізації самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів сприяють: організація самостійної роботи студентів і контроль за її виконанням; диференціація й індивідуалізація навчання; професійна спрямованість самостійних завдань; широке застосування нових інтерактивних та інформаційних технологій навчання; забезпечення студентам доступу до інформаційно-пошукових систем глобальної мережі Інтернет; впровадження методу проектів тощо.

Висновки. Узагальнюючи результати виконаної роботи, вважаємо, що педагогічно правильно організована і методично дозована самостійна робота студентів дає змогу значно інтенсифікувати процес формування у майбутніх медиків професійно значущих якостей, розвитку їх здатності до самоактуалізації. Підсумовуючи, зазначимо, що зміщення у навчальному процесі вищої школи акцентів на самостійну роботу студентів із формування професійно значущих яко-

стей, сприяє ефективній професійній підготовці майбутніх медиків. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробці комплексу вправ, спрямованих на формування у майбутніх медиків професійно значущих якостей у процесі самостійної навчальної діяльності.

Список використаної літератури

1. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии : пер. с нем. / А. Адлер ; [вступ. ст. А.М. Боковикова]. – М. : За экономическую грамотность, 1995. – 296 с.
2. Ануфриев Е.А. Социальный статус и активность личности / Е.А. Ануфриев. – М. : МГУ, 1984. – 257 с.
3. Кларин М.В. Инновационные модели обучения в зарубежных педагогических поисках / М.В. Кларин. – М. : Арена, 1994. – 223 с.
4. Маслоу А. Самоактуализация / А. Маслоу // Психология личности / [под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер, А.А. Пузыря]. – М. : МГУ, 1982. – С. 108–118.

Стаття надійшла до редакції 04.02.2013.

Корж Е.Ю. Самоактуализация будущих медиков и ее формирование в процессе самостоятельной учебной деятельности

В статье раскрыта суцність самоактуализации студентов медицинского учебного заведения как непрерывной реализации их потенциальных возможностей, способностей и талантов. Раскрыты особенности самостоятельной учебной деятельности, которая должна быть организована в условиях высшего медицинского учебного заведения, и направлена на развитие профессионально значимых качеств студентов. Акцентировано внимание на самостоятельной работе как ведущей форме организации самостоятельной учебной деятельности студентов.

Ключевые слова: самоактуализация, профессионально значимые качества, самостоятельная учебная деятельность, самостоятельная работа, будущие медики.

Korzh O. Self-actualization of future physicians and its formation in the process of independent educational activity

The essence of students' self-actualization at medical educational establishment as continuous realization of their potential possibilities, capabilities and talents has been exposed in the article. The features of independent educational activity which must be organized in the conditions of higher medical educational establishment, directed on development of professionally meaningful students' qualities have been uncovered.

The attention has been paid to independent work as leading form of organization of students' independent educational activity.

Key words: self-actualization, professionally meaningful qualities, independent educational activity, independent work, future physicians.